İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Felsefe Arkivi
Archives of Philosophy

Felsefe Arkivi
Archives of Philosophy,
felsefearkivi 2025

https://doi.org/10.26650/arcp.1576863
Başvuru | Submitted 31.10.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 10.02.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 03.03.2025
Kabul | Accepted 20.03.2025
Online Yayın | Published Online 28.04.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Yaşam ve Reflektif Yargı Bağlamında Kant'ın *Transendental* Kavramını Yeniden Düşünmek

Rethinking Kant's Transcendental Concept in the Context of Life and Reflective Judgment

Mehmet Barış Albayrak [1]

[1] İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

Öz

Bu makale, Kant'ın transendental kavramını, yaşam ve reflektif yargı bağlamında yeniden incelemektedir. A priori kavramların kökenlerini araştıran makale, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ve *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde vurgulanan "preformasyon-epigenesis" karşıtlığından yola çıkarak a priori kavramların verili değil, kendiliğinden oluştuğu epigenetik bir modele dayanabileceğini savunur. Bu noktada, Blumenbach'ın *Bildungstrieb* (oluşum dürtüsü) kavramından da yararlanılarak, yaşam formlarının gelişimi ile rasyonel kavramların kendi kendine oluşumu arasındaki paralelliklere işaret edilmektedir. Bu bağlamda, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde, akıl ve yaşam arasındaki ilişkinin, nedensellik ve olumsallık gibi kavramları dönüşüme uğrattığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ndeki reflektif yargı, yaşamın olumsallıklarına yanıt olarak yeni ilkeler yaratabilen otonom bir yeti olarak analiz edilmektedir. Catherine Malabou'nun çağdaş Kant yorumundan da yararlanan makale, transendentalin, en azından reflektif yargı çerçevesinde dinamik ve evrim geçiren bir yapısının olduğunu savunmaktadır. Bu sav aynı zamanda transendental kavramının yeniden yorumlanmasını talep etmektedir.

Abstract

This article re-examines Kant's transcendental concept in the context of life and reflective judgment. It explores the origins of a priori concepts, arguing, based on the preformation-epigenesis opposition emphasized in the *Critique of Pure Reason* and the *Critique of Judgment*, that a priori concepts are not pre-given but may be based on an epigenetic model of self-generation. Drawing on Blumenbach's concept of *Bildungstrieb* (formative drive), the article highlights the parallels between the development of life forms and the self-formation of rational concepts. In this context, it is argued that the relationship between reason and life, as discussed in the *Critique of Judgment*, transforms concepts such as causality and contingency. Reflective judgment, as presented in the *Critique of Judgment*, is analyzed as an autonomous faculty capable of generating new principles in response to the contingencies of life. Utilizing Catherine Malabou's contemporary interpretation of Kant, the article advocates for a dynamic and evolving structure of the transcendental, at least within the framework of reflective judgment. This argument also calls for a reinterpretation of the concept of the transcendental.

Anahtar Kelimeler Kant · transendental · reflektif yargı · yaşam · nedensellik

Keywords Kant · transcendental · reflective judgement · life · causality

Atıf | Citation: Albayrak, Mehmet Barış. "Yaşam ve reflektif yargı bağlamında Kant'ın *transendental* kavramını yeniden düşünmek ". *Felsefe Arkivi–Archives of Philosophy*. Advance Online Publication https://doi.org/10.26650/arcp.1576863

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Albayrak, M. B.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Mehmet Barış Albayrak mebarisal@gmail.com

Extended Summary

Traditionally, Kantian thought is rooted in the notion that a priori concepts are fundamental, universal, and necessary preconditions for experience. These concepts are usually seen as independent of empirical influences, forming a core part of Kant's epistemology as laid out in the *Critique of Pure Reason*. However, this article argues for a nuanced reinterpretation, challenging the conventional understanding by proposing an epigenetic model for the formation of a priori concepts. This approach not only revisits the core of Kantian epistemology but also brings in a dynamic perspective on how rationality and autonomy interact within the context of life.

One of the key philosophical debates underpinning this re-evaluation is the opposition between preformationism and epigenesis, a contrast that Kant himself draws upon, particularly in the *Critique of Pure Reason* and the *Critique of Judgment*. Preformationism suggests that all traits and structures are pre-determined, much like pre-written codes that only need to unfold over time. In contrast, epigenesis emphasizes a formative process, where structures are not pre-given but develop through interaction and adaptation. The article argues that a priori concepts can be better understood through an epigenetic framework, where they are not fixed and predetermined but rather self-generated through cognitive processes. This allows for a more flexible and evolving understanding of these concepts, resonating with the dynamic interplay between reason and experience.

To support this interpretation, the article draws parallels with the biological concept of *Bildungstrieb* (formative drive), introduced by the German biologist Johann Friedrich Blumenbach. Blumenbach's theory was influential in the late 18th century and emphasized the capacity of living organisms to self-organize and develop autonomously. By drawing on this concept, the article suggests that rational concepts, much like living organisms, exhibit a form of self-organization. This interpretation positions a priori concepts not as rigid structures imposed upon experience but as emergent properties that arise from the interaction of the cognitive faculties. This approach is not merely metaphorical; it seeks to underline a genuine parallel between biological development and cognitive formation, suggesting that understanding the latter could benefit from insights gained from the former.

Reflective judgment, as examined in Kant's *Critique of Judgment*, serves as a central point in this argument. Unlike determinative judgment, which applies existing concepts to specific objects, reflective judgment is concerned with finding new principles that can unify diverse phenomena. The article posits that reflective judgment has an autonomous and creative role, capable of generating new principles that arise from engaging with the contingencies of life. This capacity for adaptation and responsiveness to the unexpected aligns with the epigenetic model, where concepts develop not in isolation but through an ongoing process of reflection and adjustment. In this way, reflective judgment embodies a form of self-organization that challenges the static, preformed nature of traditional a priori concepts.

The article further builds on this reinterpretation by engaging with contemporary philosophical discussions, particularly the work of Catherine Malabou. Malabou's interpretation of Kant introduces the idea of a "plastic" or flexible transcendental, suggesting that even the most fundamental structures of cognition can undergo transformation. This plasticity is likened to biological plasticity, where organisms can adapt to changing conditions. Malabou's insights help to support the article's claim that Kant's transcendental framework should not be seen as a rigid, unchangeable system but as one that is capable of evolution and adaptation, particularly through the mechanism of reflective judgment. Thus, the transcendental is reimagined as a dynamic and living structure, open to change rather than confined to static, predetermined rules.

In rethinking the transcendental through the lens of reflective judgment, the article also revisits Kant's ideas on causality and contingency. Traditional Kantian causality is deterministic and operates according to universal laws. However, when applied to the realm of life, strict determinism falls short of capturing the adaptive, contingent nature of living beings. The article suggests that reflective judgment allows for a reconceptualization of causality that accommodates contingency, providing a framework that can account for the flexibility and unpredictability inherent in life processes. This form of "contingent causality" does not undermine the structure of reason but rather expands it, allowing for a richer understanding of how principles can emerge from experience without being entirely determined by it.

Ultimately, the article argues that this reinterpretation has broader implications for how we understand the relationship between autonomy, rationality, and nature. If a priori concepts can be understood as emergent rather than

pre-given, then rationality itself can be seen as a more fluid, adaptive, and creative force. This perspective contrasts sharply with more rigid, classical notions of rationality, where reason is viewed as a purely deterministic and inflexible system. By proposing that reason, much like life, has the capacity for self-organization and adaptation, the article suggests a new way of thinking about autonomy—one that emphasizes flexibility, responsiveness, and the ability to generate new principles rather than merely applying pre-existing ones.

The implications of this argument extend beyond Kantian philosophy to contemporary debates in fields like philosophy of biology, cognitive science, and epistemology. By framing the transcendental in a way that allows for contingency and self-organization, the article opens up possibilities for dialogue with modern theories of complexity, emergence, and systems thinking. It challenges the idea that Kantian philosophy is inherently rigid or closed off from new interpretations, instead presenting it as a system that can accommodate growth, change, and adaptation. This reimagining of the transcendental as a living, evolving structure calls for a re-examination of classical concepts, such as rationality and reflection, and suggests that Kant's insights can still offer valuable frameworks for understanding the dynamic, contingent processes of life and cognition.

In conclusion, this extended analysis repositions Kant's transcendental philosophy not as a closed, static system but as an open, adaptive framework. By drawing on biological concepts and modern philosophical interpretations, it argues for a model where a priori concepts are seen as products of a formative process akin to the self-organization found in living systems. This perspective encourages a reevaluation of how we understand the interaction between reason and experience, offering a more nuanced, dynamic account of autonomy and rationality that remains relevant to contemporary philosophical discourse.

Giriş

Bu makalenin temel amacı, Kant'ın transendental felsefesine ve bu bağlamda a priori kavramların kökenine, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ndeki belirleyici ve reflektif yargı ayrımı üzerinden yeni bir bakış açısı getirmektir. Bu yolda, öncelikle a priori kavramların kökenine ilişkin *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde kullanılan *preformasyon* ve *epigenez* kavramları ele alınacak, daha sonra bu kavramların *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin ikinci bölümünde özel bir rolü olan yaşam kavramı ile bağlantısı ve reflektif yargının bu bağlantıdaki özel rolü irdelenecektir. Bunun sonucunda Kant'ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde transendental sözcüğünün anlamını ve içerdiği a priori kavramların kapsamını kendi sistemi içinde çelişkiye düşmeden genişletmeye çalıştığı öne sürülecektir.

"Transendental" teriminin özünü şu ifadede bulabiliriz: Her türlü deneyimin (bilginin) imkânının koşulları aynı zamanda bu deneyimin (bilginin) nesnesinin imkânının koşullarıdır.[1] Bu imkânın koşulları ise, a priori görüler (uzay ve zaman) ile a priori kavramlardan (kategoriler) başka bir şey değildir. Bu bağlamda akla gelecek ilk sorulardan biri şu olacaktır: Sözü edilen a priori koşulların kaynağı nedir? Bu sorunun yanıtı aynı zamanda Kant'ın kendi düşünsel gelişiminde bir dönüm noktasına ve eleştirel felsefesinin başlangıcına denk düşer. 1770 tarihli *Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri* başlıklı tezinde[2] a priori koşulları ne deneyimin oluşturabileceğini, ne de bu koşulların doğuştan (*angeboren*) bizde bulunduğunu, bunun yerine onların bilme yetilerimizde köklenen yasalardan edinilmiş (*erworben*) olduğunu ifade eder.[3] Kant için mesele, deneyimin ve deneyimin nesnesinin örtüşmesinin imkânının bilme yetilerimizden edindiğimiz a priori koşullarını ortaya sermektir.

Kant bu meseleyi *Saf Aklın Eleştirisi*'nde yeniden ele alır ve bu bağlamda doğuştan ideler ya da kavramlar

[1] I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1998), B197. Buradan itibaren *Saf Aklın Eleştirisi*'ne verilen referanslarda *SAE* kısaltması kullanılacaktır.

[2] I. Kant, *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* (Von der Form der Sinnen- und Verstandeswelt und ihren Gründen; Latince orjinalinden çeviren: Norbert Hinske) *Schriften zur Metaphysik und Logik*, Cilt III, Werke in sechs Bänden (Ed. W. Weischedel), Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1998.

[3] Kant, *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*, § 8.

anlayışını bu kez "preformasyon"[4] terimi bağlamında eleştirirken, buna karşıt olarak a priori kavramların kökenine ilişkin "edinme" (*erworben*) kavramı yerine *saf aklın epigenezi*[5] ifadesini kullanır. Bu, kavramların akıl tarafından *oluşturulma* sürecini ifade eder. Buna göre kavramlar ne doğuştan ne de duyular yoluyla verilidir; onlar *selbstgedacht*'tır[6], yani kendi kendine düşünülüp edinilmiştir. Bu ise yine Kant'ın aynı pasajdaki ifadesiyle "saf aklın epigenez sistemi" aracılığıyla mümkün olmaktadır, ama Kant bu sistemin ne anlama geldiğini açıklamaya devam etmez. Diğer taraftan "preformasyon" ve "epigenez" terimleri *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde yine karşımıza çıkar.[7] İlk bakışta Kant bu terimleri farklı bir bağlamda kullanıyor gibi görünmektedir çünkü konu, bilme yetilerimizden türeyen a priori kavramlar değil, inorganik doğadan türeyen organik canlılardır. Ama yakından bakıldığında ilginç ve bu makaleye ilham veren bir benzerlik de vardır: Kant, tıpkı *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki gibi, bu sefer biyoloji bağlamında olsa da, epigenezi, doğadaki oluşumu anlamamız bakımından preformasyon teorisine karşı savunur. Doğadaki canlı varlıkların kendine özgü gelişimi, mekanik nedensellikten farklı türde bir nedensellik anlayışı geliştirmemizi gerektirecektir. Kant bu farklı nedenselliği, aşağıda inceleyeceğim üzere belirleyici ve reflektif yargı ayrımından hareketle, reflektif yargı gücünden türeyen ve bu nedenle nesnel bir zorunluluk içermeyen a priori bir kavram olarak niteleyecektir. Peki bu noktada Kant'ın transendental anlayışını yeniden değerlendirmemiz gerekir mi? Makalenin devamı bu soruya bir yanıt getirmeye çalışacaktır. Ancak devam etmeden önce, anlaşılırlık açısından, *epigenez* ve *preformasyon* kavramlarının tarihçesine kısaca göz atarak tartışmanın bağlamının sınırlarını daha iyi çizmek istiyorum.

Preformasyon ve *epigenez*, aslında Kant döneminde tartışılan temel biyoloji terimleridir. *Preformasyon* ya da diğer adıyla *ön oluşum*, Kant dönemine kadar hâkim görüştür: Bu görüşe göre bir embriyoda, onun tam gelişmiş halinin parçaları halihazırda mevcuttur, tek mesele parçaların büyümesi-gelişmesidir. Herhangi bir içsel gelişim yerine, embriyonun yalnızca mikro insan olduğunu varsayan bir görüştür bu.[8]

Diğer taraftan Kant döneminde ortaya çıkan ve embriyolog Wolff ile Blumenbach tarafından geliştirilen epigenez kavramı (ya da günümüzdeki modern versiyonu epigenetik) kalıtımsal bilginin aşamalı olarak maddi ve davranışsal sürece dönüştüğünü ve bu sürecin içinde çevrenin de önemli bir rolü olduğunu vurgular. *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nden çok önce, 1763 tarihli "Tanrı'nın Varlığının Kanıtına İlişkin Tek Olası Argüman Zemini" adlı metninde Kant, preformasyon öğretisine itiraz eder.[9] Buna göre preformasyon, canlı varlıkların doğrudan Tanrı tarafından yaratıldığını ileri sürer ama Kant, isim vermeden Maupertuis gibi evrim kuramının öncülerinden faydalanarak, canlı varlıkların bizzat kendilerinin belirli bir oluşum ve gelişim kudreti olması gerektiğini üstü kapalı biçimde öne sürer.

Kant'ın döneminde genetik terimleriyle konuşmasalar da paralellik belirgindir: Epigenezin preformasyondan en önemli farkı, büyümenin-yetişmenin, daha önceden programlamayla değil, içsel bir dürtüyle-içsel bir hareketle aşamalı ve çevreyle etkileşimli olarak gerçekleşmesidir. Bu dürtüye Blumenbach *Bildungstrieb* (oluşum dürtüsü) adını verir ve Kant bu terimi *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde doğrudan kullanır. Bu kavramı ilerleyen bölümlerde inceleyeceğim, ancak göstermeye çalışacağım gibi Kant, a priori kavramların oluşu-

[4] Bkz. *SAE* B167-168. Kant'ın preformasyon kavramını kullanışındaki tarihsel bağlam için ayrıca bkz. Goy, I. (2023). "Kant's views on preformation and epigenesis," Kant e-prints, DOI: 10.20396/kant.v17i3.8673695.

[5] Bkz. *SAE* B167-168.

[6] Bkz. *SAE* B167.

[7] I. Kant, *Kritik der Urteilskraft*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2006), *YGE*, § 81. Buradan itibaren *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ne verilen referanslarda *YGE* kısaltması kullanılacaktır.

[8] Epigenesis kavramının tarihsel bağlamı için bkz. D. Nassar, "The metaphor of Epigenesis," *Studies in History and Philosophy of Science* (2016), 98-107.

[9] I. Kant, *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2011), 73-74.

munu, biyolojiye indirgemeden biyolojik bir terminolojiyle tartışmaktadır ve bu biyolojik söylemin içinde preformasyondan ziyade epigenez anlayışa yakın durmaktadır.

Gerçi Günther Zöller gibi yorumcular, Kant'ın her şeye rağmen minimum bir preformasyonu savunmak zorunda olduğunu ileri sürer[10] çünkü aksi taktirde kavramlar a priori özelliklerini kaybedebilirler. Bir diğer görüş ise, transendental diye bir şeyin olamayacağını, böyle görünen kavramların aslında deneyim yoluyla oluştuğunu ileri sürer ki bu Kant'ın eleştirisinde kesinlikle yadsıyacağı bir şeydir.

Bu bağlamda önce Kant'ın bu iki yoruma ilişkin itirazını hatırlayalım. Kant şöyle der: "Deneyim ile deneyimin nesnelerine ilişkin kavramların zorunlu örtüşmesinin iki yolu vardır: Ya deneyim bu kavramları üretir ya da bu kavramlar deneyimi mümkün kılar. Birincisi kategoriler (ve saf duyusal görü) nedeniyle mümkün değildir, çünkü onlar a priori kavramlardır, dolayısıyla deneyimden bağımsızdırlar..."[11] O halde geriye ikinci yol kalacaktır ve Kant burada epigenez kavramını ortaya atar: "Dolayısıyla geriye yalnız ikinci yol (saf aklın epigenez sistemi) kalır: Kategoriler, anlama yetisi bakımından, tüm deneyimin mümkün olmasının temellerini içermektedir."[12]

Epigenez burada mantıksal bir işlevsellik temelinden ziyade, kavramların gelişimine dair metaforik bir ifade olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan aynı kavram, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde, doğrudan içsel amaçlılık bağlamında canlı varlıkların büyüyüp gelişmesini ifade etmek için kullanılır.[13] Dolayısıyla *Saf Aklın Eleştirisi*'nde epigenez, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ndeki gibi bir amaçlılık çerçevesinde düşünülmez.

Ama yine de Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde epigenez kavramını neden kullandığını sormak boşuna değildir: Hem de yine bir biyoloji terim olan preformasyon sistemini de anarak ve açık bir şekilde ona karşı kullanarak. Bu bağlamda soruyu şöyle genişletebiliriz: Acaba Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde a priori kavramların kökenini tartışırken epigenez kavramını kullanması, acaba bu kavramların hazır ya da verili olarak bizde bulunmalarından ziyade, en azından aşağıda inceleyeceğim reflektif yargı bağlamında bir tür *kendi kendine oluşum ve gelişim* sürecine uğradığını varsaymamızı mümkün kılabilir mi?

Reflektif Yargının Yaşam Bağlamında Önceliği

Yukarıdaki ipuçlarından yola çıkarak, Kant'ın, yaşam kavramını ve Blumenbach'ın *Bildungstrieb* ve *epigenez* kavramlarını ayrıntılı biçimde ele aldığı *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde transendental kavramını yeniden yorumlayıp yorumlamadığını incelemek istiyorum.

Bu noktada öncelikle *Bildungstrieb* kavramına daha yakından bakmak yararlı olacak. Blumenbach, *Bildungstrieb* kavramını *Bildungskraft*'tan, eş deyişle oluşum dürtüsünü oluşum kuvvetinden ayırır.[14] *Kraft* dışarıdan uygulanan bir kuvveti, *Trieb* ise içsel bir itkiyi, dürtüyü ifade eder. Blumenbach'ın bu ayrımı önemle vurgulamasındaki amacı, biyolojiyi kendi başına bilgi üreten bir disiplin ya da Kant'ın ünlü ifadesiyle bir *Gebiet* olarak kurma arzusudur.

Kant elbette Blumenbach'ın niyetinin farkındadır; buna paralel olarak Kant'ın arzusu, aklın epigenezine vurgu yaparak, transendental felsefeyi otonom bir temelde inşa etmektir. Ancak burada şuna dikkat etmekte fayda var: Kant, her ne kadar biyoloji terimlerine başvursa da, aklın doğallaştırılmasına karşıdır. (Kant'ın, aklın epigenezi ifadesiyle, doğal bir nedenselliğin ötesinde, aşağıda irdeleyeceğim bir tür rasyonaliteyi ve amaçlılığı ima ettiğini düşünüyorum.) Yukarıda ifade ettiğim gibi *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ve *Yargı Gücünün*

[10] G. Zöller, "On the Generation of Metaphysical Knowledge," *Kant: Analysen-Probleme-Kritik*, ed. H. Oberer ve G. Seel, (Würzburg: Königshausen & Neumann, 1988), 71-90.

[11] *SAE* B166.

[12] Bkz. *SAE* B167.

[13] Bkz. *YGE*, § 81.

[14] Nassar, "The metaphor of Epigenesis," 102.

Eleştirisi'nde epigenez kavramı doğrudan karşılaştırılamaz, çünkü *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde epigenez ve onun içsel amaçlılığı açıkça "teleolojik ilke" çerçevesinde söz konusu edilir. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde de aslında sistematize etme anlamında amaçlılık vardır, ama bu yalnızca bilme koşullarının sistematik birliği hakkındadır ve aklın epigenezi sistemi ifadesi de büyük olasılıkla bunu ifade etmektedir.

Saf Aklın Eleştirisi'nde *yaşam* ve *yaşamın içsel amaçlılığı*, aklın çözmesi gereken bir mesele olarak henüz ortada değildir. Oysa *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde yaşam ve onun epigenezi Kant için merkezi bir mesele olacaktır, çünkü organik yaşamın epigenezi, çevreyle etkileşim halinde bir süreçtir, dolayısıyla olumsal bir içeriği olmalıdır. Bu bakımdan *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ndeki epigenez, olumsallık olmadan tasavvur edilemez. Ama bildiğimiz üzere *Saf Aklın Eleştirisi*'nde a priori kavramların oluşumu ya da epigenezinde olumsallık düşünülemez; *Saf Aklın Eleştirisi*'nde a priori kavram ve transendental felsefe kesin bir şekilde evrensel ve zorunludur.

Bu bakımdan Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki epigenez metaforu konuyla tam ilişkili değil gibidir. Ama bu noktada, plastisite kavramı üzerine çalışmalarıyla tanıdığımız Fransız filozof Catherine Malabou ilginç bir öneriyle gelir ve transendental kavramına *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nden geriye dönerek yeniden bakmamızı önerir.[15] Bu retrospektif bakış gösterecektir ki belki de bizzat Kant'ın "transendental" kavramı bir epigeneze uğramıştır: "Transendentalin epigenezi" ifadesi bu noktada hem a priori kavramların hem de transendental kavramının, genel sistemin dışına çıkmadan akıl aracılığıyla bir dönüşüme tâbi kılındığını vurgular. Malabou bu noktada, Kant'ın transendental kavramını, biyolojide ve spesifik olarak genetik biliminde gelişen ve epigenez kavramına dayanan epigenetik kavramı çerçevesinde, ama yine de natüralist bir yoruma indirgemeden yeniden yorumlamayı öneriyor.[16] Malabou'ya göre *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde Kant, kendi sistemini zorluyor gibi görünen yaşam kavramını bütün filozof dürüstlüğüyle ele alır. Malabou'ya göre akıl, yaşamda deyim yerindeyse kendisini canlı bir varlık olarak görür ya da yaşam akla ayna tutarak (burada refleksiyon kavramını da hatırlayabiliriz) onu başta nedensellik olmak üzere, transendental kavramlarını yeniden düşünmeye zorlar.[17]

Peki ama *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde yaşam neden bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır? Başka türlü sorarsam: Mekanik nedensellikle kavranabilen doğada, kendi otonomisine ve içsel bir amaçlılığa sahip gibi görünen, dolayısıyla mekanik doğayla çelişen canlılığı Kant'ın felsefesinde nereye oturtacağız? Aşağıda yeniden değineceğim "Yargı Gücünün Antinomisi" bu sorunu şöyle dile getirir: Yargı gücü, maddi şeyleri ve oluşumları salt mekanik yasalara göre yargılar. Ama diğer yandan yargı gücü, maddi doğanın bazı ürünlerini (yaşayan varlıklar) de sanki salt mekanik değillermiş de kendi içlerinde amaçlılarmış gibi yargılar.[18] Buradaki "mış gibi" ifadesi önemlidir, çünkü bu ifade, reflektif yargının öznelliğine vurgu yapar. Zaten Kant antinomin çözümünü de reflektif ve belirleyici yargı gücü arasındaki ayrımda bulacaktır: Buna göre antinominin nedeni, reflektif yargı gücünün otonomisinin (tikel deneyim yasaları açısından aklın salt öznel kullanımı), anlama yetisi tarafından verilen (evrensel ve tikel) yasalara göre hareket eden belirleyici yargının heteronomisi ile karıştırılmasıdır.[19]

Yine de bu antinomi gerçek bir mesleye işaret eder: Kant neden yaşamı incelerken belirleyici yargı gücünde kalmamakta ve bu temelde doğayı yalnızca mekanik olarka açıklamakta yetinmemektedir? Kant neden başka bir nedensellik türünü ima eden şöyle bir ifadede bulunur: *Tek bir çimen yaprağını bile*

[15] C. Malabou, *Before Tommorow: Epigenesis and Rationality*, (Cambridge: Polity, 2016), 157.

[16] Malabou, *Before Tommorow*, 90.

[17] Malabou, *Before Tommorow*, 178-179.

[18] Bkz. *YGE*, § 69.

[19] Bkz. *YGE* § 71.

mekanik nedensellikle açıklayacak yeni bir Newton çıkacağını umamayız.[20] Kant'ın bu meselesini anlamak için yukarıda işaret ettiğim tarihsel bağlamın yanı sıra, filozofun kendi sisteminden çıkmadan nasıl türden bir teleolojiye kapıyı açtığına bakmakta yarar var.

Kant'ın buradaki yanıtı açıktır: Eğer yalnızca belirleyici yargının mekanik açıklanmasında kalınırsa, en ufak bir ihtimal bile olsa, doğada herhangi bir amaçlılık ilkesine dair hiçbir şey keşfedilemez.[21] Ve farklı türden nedenselliği bize sağlayan reflektif yargı gücünden başka bir şey değildir. Reflektif yargı gücünün teleolojisi bize doğa araştırmalarında bir kılavuz (*Leitfaden*) olacaktır ve bu kılavuzluk sayesinde mekanik doğada aynı zamanda doğa amaçlarına sahip doğal varlıklar olduğunu öne sürme yeteneği kazanırız. Bu gereklidir çünkü canlı varlıkları evrensel bir yasa, burada örneğin mekanik zorunluluk yasası altına getirmekte zorlanılmaktadır. Yaşama baktığımızda, zorunluluk yerine bir tür olumsallık görürüz, yaşamı belirleyici yargı gücüyle evrensel bir zorunluluk yasası altına sığdıramamaktayız. Yaşamın işleyişi için, reflektik yargı gücüne başvurmamız, başka bir ifadeyle yaşamın tikel ve olumsal görünümler için evrensel bir ilke yaratmamız gerekmektedir. Bu da bizi olumsallığın yasalılığına ve teleolojiye götürecektir. Bu "doğa kendinde teleolojiktir" demek değildir, doğa hâlâ tamamen mekanik olabilir, ama Kant burada, reflektif yargı gücünün kılavuzluğunda, "doğanın bilmediğimiz içsel zemininde, fiziksel-mekanik ve amaçlı bağlantıların aynı şeylerde tek bir ilkede bağdaşıp bağdaşmadığına"[22] dair en ufak bir olasılık varsa bile onu yok etmemek peşindedir.

Bu noktada belirleyici ve reflektif yargı arasındaki ilişkiye biraz daha değinmek gerek diye düşünüyorum: Genel olarak transendental felsefede belirleyici yargının bir önceliği vardır çünkü sonuçta zorunlu ve evrensel yargıların kaynağı odur. Kant'ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde reflektif yargıdan söz ederken kullandığı *bloβ reflektives Urteil* ifadesi de bu bağlamda çoğu zaman İngilizcede bu yargının daha düşük bir statüye sahip olduğunu ima eden "merely" ya da Türkçesiyle "yalnızca" ifadesiyle karşılanır. Reflektif yargı nesnel (evrensel olarak geçerli) bir bilgi sağlamadığından bu belki doğrudur ancak *bloβ* ifadesi aynı zamanda "mutlak" ya da "koşulsuz" anlamlarına da gelir; bu bağlamda herhangi bir kavramsal dolayımla koşullanmadan, belirli bir a priori kavram altına getirilmeden verilen bir yargı olarak reflektif yargının, nesnel olmasa da en azından öznel bir evrensellik ve aşağıda açacağım üzere farklı türde bir otonomi iddiası vardır.

Bu noktada Kant'ın transansendental refleksiyon kavramını hatırlatarak, yargının tasarımlarını bilme yetileriyle karşılaştırma yetisi olarak reflektif yargının belirleyici yargıya göre en azından otonomi çerçevesinde bir önceliğini savunan görüşü takip ediyorum.[23] Belirleyici yargıda anlama yetisi belirli bir kuralı verir ve hayal gücü duyusal içeriği bu kuralın altına getirir. Diğer taraftan duyusal tikel içerik bir kural bulunamadığında, hayal gücü yetisi diğer bilme yetileriyle özgür bir oyunun içine girer ve reflektif yargı bu oyunun sonucuna göre verilir. Elbette bu öznel amaçlılık dahilinde verilen bir yargıdır ama aynı zamanda yaşam bağlamında özel bir bir anlamı vardır.

Akıl yaşama baktığında tikel deneyimini halihazırdaki bir kural altına getiremez çünkü yaşam olumsal olmak zorundadır. Salt mekanik işleyen bir yaşam, varlığını uzun süre devam ettiremez; kendi iç dinamiğini ve devamlılığını sürekli değişen çevreye karşı adapte etmelidir. Yaşamın içsel zorunluluğu ancak dışarısının olumsal olarak yorumlanışıyla mümkün olur. Bu yorumlama bağlamında reflektif yargının bir tür otonomisi vardır ve Kant bu öznel otonomiyi *heautonomie* olarak da adlandırır.[24] Diğer taraftan belirleyici yargı

[20] Bkz. *YGE*, § 75.

[21] Bkz. *YGE* § 70.

[22] Bkz. *YGE* § 70.

[23] Bu tartışmayla ilgili bkz. N. Dunn, "Subsuming 'determining' under 'reflecting': Kant's power of judgement, reconsidered", *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* (2021), çevrimiçi makale, DOI: 10.1080/0020174X.2021.1986291.

[24] *YGE*, Giriş, III kısım.

gücünün böyle bir otonomisi yoktur, o verili kurala dayanmak zorundadır. Reflektif yargı ise kendi ilkesini yaratır, dolayısıyla belirleyici yargı gücüne göre daha yüksek bir bilişsel yeti olarak görülebilme imkânı en azından bu bakımdan vardır.

Yaşam, belirleyici yargıların kurallılığı dışında teleolojik olarak yargılanır. Aslında böyle bir zorunluluk yoktur çünkü teleoloji burada belirleyici yargının bir kuralı değildir. Ama neden teleolojik olarak yargılanır? Bu, yaşamın inorganik doğadaki konumuyla ilişkilidir. Yaşam, inorganik doğanın içinde olumsal bir varoluştur. Evren tamamen Newton yasalarına göre açıklanabilir; yaşam olmasa da evren kendi içinde tutarlı bir işleyişi bize sunuyor gibi görünmektedir. Yaşam da evrenin halihazırdaki yasalarına göre mekanik kendi içinde ayrı bir rasyonalite ve amaçlılık taşımadan oluşabilirdi. Ama akıl yaşamı böyle bir mekaniklik içinde bir türlü kavrayamaz. Bu da Kant'ın "Yargı Gücünün Antinomisi" dediği şeyi meydana getirir.[25] Buna göre reflektif yargı, belirleyici yargı gibi ilke olarak verili yasalara ve kavramlara tâbi değildir, dolayısıyla *henüz verili olmayan* bir yasaya tâbi olmalıdır. Tam da bu noktada, verili yasalara tâbi olması gerektiğinden Kant'ın ifadesiyle "otonom olmayan"[26] belirleyici yargı gücüne karşı reflektif yargı gücünün otonomisi belirginleşir çünkü reflektif yargı gücü olumsallığa açık bir yeti olarak yeni kavramlar oluşturma imkânı sahiptir. Hatta reflektif yargı gücü, görü içeriğinin tasarımını bir kavrama dönüştürme faaliyeti olarak, tam da Deleuze ve Guattari'nin ifade ettiği felsefenin temel "kavram yaratma" uğraşını temsil eder.[27]

Transendental Kavramının Yeniden Yorumlanışının İmkânı

Peki belirleyici yargı yaşamı neden evrenselleştiremez, ona *Saf Aklın Eleştirisi*'nde halihazırda sunulan doğa yasası uygulayamaz? Burası kilit bir noktadır çünkü yaşam olgusunun akla deyim yerindeyse meydan okuduğu ve onu dönüşüme zorladığı yer tam da burasıdır.

Her şeyden önce yaşamın, mekanik zorunluluk içinde zorunlu bir yeri yoktur. Aslında yaşam olmasa da doğa nedenselliği kavranılabilir. Bu noktada yaşam olmazsa olmaz değil, olumsal bir görüngü olarak ortaya çıkmaktadır. Kant'ın burada yaşamın ayırt edici özellikleri için verdiği örnekleri hatırlayabiliriz: Her şeyden önce yaşamın süreci, mekanik bir düzenekten farklı biçimde, kendi kendinin neden ve sonucu olarak gözlemlenir.[28] Bu bakımdan bir otonomiye sahip gibi görünmektedir: Canlı varlık, salt parçalar tarafından kontrol edilen mekanik bir olgu değildir; daha çok bütünün kavramı parçaları belirler.[29] Yalnızca bu da değil: Parçaların kendi arasında ve bütünle karşılıklı-dinamik bir ilişkisi vardır.[30] Bütün de en baştan beri aynı şey değildir; dönüşür. Bu bakımdan doğa amaçları kendi kendisinin nedeni ve sonucudur. İçsel bir nedensellik döngüsüne sahiptir. Örneğin bir bütün olarak ağaç, parçalarının büyümesine bağlıdır. Parçalar da kendini, bir bütün olarak ağacın işleviyle ayakta tutar. Bütün, organize bir büyüme sağlar, parçalar da bütünün oluşumunu.

Bu tür bir amaçlılıkta olumsallık merkezdedir. Organik varlık salt zorunlu olarak düşünülemez. Tersine yaşamın amaçlılığında olumsallığın zorunluluğu vardır. Yaşam kendini spontane ve olumsala açık bir şekilde gerçekleştirmelidir. Bu nedenle Kant bu tür amaçlılığı, "olumsalın yasalılığı" olarak adlandırır.[31] Sonuç olarak akıl, doğa yasasının zorunluluğu içinde *beliriveren* yaşamın olumsallığı için bir yasalılık arar ve olumsalın yasalılığı olarak teleolojiye varır.

[25] Bkz. *YGE* § 69.

[26] Bkz. *YGE* § 69.

[27] G. Deleuze, & F. Guattari, *What is Philosophy?* (New York: Columbia University Press, 1996), 7-8.

[28] Bkz. *YGE* § 64.

[29] Bkz. *YGE* § 65.

[30] Bkz. *YGE* § 65-66.

[31] Bkz. *YGE* § 76.

Olumsalın yasalılığı bir doğa bilimi bilgisi üretmez, yalnızca regulatiftir, yaşamı anlamada bir tür kılavuzdur. Yaşam Kant'a göre salt teorik bir incelemenin konusu olamayacağı teleolojik olarak yorumlanmak zorundadır. Elbette burada teleoloji, genel metafizik anlamında tüm nesnelere uygulanan bir şey değildir. Kant hiçbir zaman "yaşam teleolojiktir," demez. Bunun yerini şunu der: Yaşamı ancak onu teleolojikmiş gibi, belirli bir tür amaçlılık içinde gözlemlersek anlamlandırabiliriz. Yaşamın hareketi hiçbir zaman salt bir teorik inceleme nesnesi olamaz. Bu tespit biyolog Varela tarafından şu ifadeyle onaylanır: "Yaşam şu ya da bu moleküldedir diyemeyiz; yaşam ancak akışta gözlemlenir. Akışı durduğunuzda gözlemlenecek bir yaşam yoktur."[32] Kant'a göre de biyoloji bir yaşam bilimidir ve gözleme dayanır. Ama yaşam yalnızca tam anlamıyla bir *Naturwissenschaft* (doğa bilimi) değil, aynı zamanda *Naturlehre*'dir (doğa öğretisi).[33] Biyoloji organik yaşamın işlevlerini bize ileride bütünüyle sunacak olsa da yaşam biz canlılar için her zaman genel bir refleksiyon alanı olarak kalmaya devam edecektir, tıpkı sinirbilimin ileride beynin haritasını ve işlevini bize tüm ayrıntısıyla sunabilecek olsa da, bunu önünde sonunda bilincin değerlendirecek olması gibi.

Kısacası yaşam mutlak anlamda bilgi nesnesi olmadığı için aklı yeni yasalar bulmaya zorlar. Malabou'ya aklın yaşamı böyle değerlendirmeye zorlayan şey, aklın organik yaşamda, kendisinden bağımsız bir otonomiyle karşılaşmasıdır[34] çünkü organik varlıkların biçimleri, yalnızca onların içsel amaçlılıklarıyla belirlenmiş gibi görünür: Yaşamın fenotipi salt genotipe ya da epigenez salt genetik aktarıma bağlı değildir. Çevresel ve olumsal faktörler her zaman işin içindedir, elbette bu, çevresel ve olumsal faktörler organik yaşamı belirler demek değildir, tersine yaşam, *hem* evrensel ve olumsal faktörlere göre *hem* de fenotipi ve genotipine göre *kendini içsel olarak belirler*. Bu ise, daha önce ifade ettiğim gibi, inorganik doğadan çıkan zorunlu bir sonuç değil; niteliksel ve hatta olumsal bir dönüşümdür.

Yaşam deyim yerindeyse akla meydan okur: Yaşam, sanki hem inorganik doğadan hem de akıldan bağımsız bir şekilde kendi organizasyonunu oluşturuyor gibidir. Hatta bir adım ileri gidersek, yaşam kendi anlamını oluşturur: Örneğin bir glikoz molekülünü düşünelim. Basit bir yaşam formu olan tek hücreden önceki aynı glikoz molekülü, tek hücre için bir enerji, bir besin kaynağıdır; deyim yerindeyse şeker anlamını alır. Hücrenin varlığından öncekinden başka bir anlama sahip olur glikoz molekülü.[35] Akıl böylece, yaşamın teleolojisinde ilk defa kendisinin dışında bir olgunun anlam ürettiğine tanık olur.

Buna göre, yaşamla karşılaşan akıl, deneyimin koşullarını imkânını yeniden yorumlar: Deneyimin ona sunduğu ama deneyim tarafından şekilendirilemeyen bir şey, bizzat deneyimin imkânının koşulunu deyim yerindeyse dönüşmeye zorlar.[36] Bu mümkündür çünkü transendentalin anlamı, Malabou'ya göre zaten plastiktir[37], yani kendi kendini dönüştürebilir. Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde de ifade ettiği gibi doğuştan olmayan, deneyim tarafından da verilmeyen a priori kavramların *selbstgedacht*, eş deyişle kendi kendini ve kendi kendine düşünen yapısı, ancak plastik bir yapı olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, en azından *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde, yaşamla karşılaşma neticesinde, nedensellik kategorisi altında amaçlılık kavramı *oluşur-gelişir*. Yukarıda yaşamın temel özellikleri çerçevesinde dile getirdiğim nedensellik, birbirini takip eden bir neden-sonuç dizisine değil, yaşamın içsel amaçlılığı temelinde nedenlerin sonuç, sonuçların da neden olduğu *karşılıklı* bir nedenselliğe işaret eder.

---

[32] Varela, F. (2001). *Gentle Bridges* (ed. Jeremy W. Hayward, Francisco J. Varela), Boston & London, 71.

[33] Bkz. *YGE* § 79.

[34] Malabou, *Before Tommorow*, 174.

[35] Bu örnek için bkz. E. Thompson, "Life and mind: From autopoiesis to neurophenomenology", *Phenomenology and the Cognitive Sciences 3* (2004), 386.

[36] Malabou, *Before Tommorow*, 90.

[37] Plastisite, bir tür biçim alma ve biçim üretme kapasitesidir; belirli bir esneklik, ortama açıklık ve belirli bir öz-belirlenim ya da otonomi gerektirir. Örneğin beynin plastisitesi bağlamında bu, beynin çevre uyaranlara yönelik kendisini sürekli dönüştürme, hatta fiziksel olarak bile şekil değiştirme kapasitesini ifade eder. Buna karşı elastiklik ise pasiftir, öznel bir otonomiden yoksundur, dışsal olarak belirlenir; bu bağlamda çekilen bir lastiğin bırakıldığında yeniden az çok eski formuna dönüşünü hayal edebiliriz. Kısacası plastisite içsel, elastisite ise dışsal bir belirlenim taşır.

Dahası akıl-yaşam ilişkisi, aklın yaşama bakışı ve bu bakışta kendisini yaşamda ve dolayısıyla canlı bir varlık olarak konumlandırması, yalnızca nedensellik kavramında bir revizyona yol açmaz, aynı zamanda zorunluluk kavramının da kaplamını genişletir. Geleneksel olarak zorunlu olan, çelişkiye düşmeden reddedilemeyen şeydir, karşıtı imkânsız olandır. Olumsal olan ise, karşıtı mümkün olandır. Ama yaşam, olumsal olana açık olmak zorundadır; canlı varlıklar kapalı sistemler değil açık sistemlerdir, yoksa hayatta kalamazlar. İçsel, katı bir nedensellik-zorunluluk, yaşamın sonu demektir. Akıl, nedensellik zinciri içinde karşılaştığı yaşamda bu olumsallığı tanır ve bu tanımada kendisini de yeniden tanır: Yaşama bakışı kendisine geri yansır ve kendisi ile kavramları üzerine yeniden düşünür (*reflexio*). Burada, zorunluluk ve olumsallık kavramlarının deyim yerindeyse epigenetik bir dönüşümü söz konusudur. Elbette bu türden transendental dönüşümler reflektif yargı gücüyle ilişkilidir ve epistemolojik-teorik bir dönüşüm içermez, aksi taktirde Kant'ın sisteminin dışına çıkarız.

Diğer taraftan, anlama yetisi çerçevesinde değil de saf aklın dinamiği temelinde yeni bir bağlamdan söz edebiliriz: *Saf Aklın Eleştirisi*, deyim yerindeyse *Yargı Gücünün Eleştirisi* ile *genişletilmiştir*. *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki "saf aklın epigenezi" ifadesi, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde artık bir metafor olmaktan çıkmıştır; kelimenin gerçek anlamıyla saf aklın bir epigenezi, yani yaşamla karşılaşan ve onu zorunluluğun yasası altına getiremeyen aklın, kendi içinde, "amaçsız amaçlılık" gibi yeni ilkeler araması söz konusudur.[38] Bu, aklın kendisinden gelen bir anlamlandırma talebine yine aklın bir yanıtır. Bu bağlamda Kant, en azından *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin gözünden geriye baktığımızda, olumsallığın ve zorunluluğun sınırında transendentali plastik ve yaratıcı bir yeti olarak yeniden düşünebileceğimizi göstermek istiyor gibidir. *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde reflektif yargı gücüyle üretilen a priori kavramlar, bize tikelden yola çıkarak geneli anlamlandırmamızı sağlar. *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin ikinci bölümünde akıl ve yaşam ilişkisi, tüm maddi deneyim sürecine ilişkin yepyeni a priori kategoriler üretir. Akıl, yaşam aracılığıyla kavramsal anlamda doğurganlaşır, yaratıcı bir hale gelir.

Transendentali bu şekilde yorumlamak ne salt deneyime ne de salt içsel-doğuştan kurallara bağlı olan saf aklın otonom (kendi yapısını koruyan) ve yaratıcı gelişimini varsaymayı gerektirir. Burada aynı zamanda yeni bir rasyonalite geliştirme imkânı doğar: Buna göre eleştirel rasyonalite, yalnızca deneyiminin nesneleri üzerine dışarıdan refleksiyonda bulunan bir rasyonalite değil, aynı zamanda düşündüğü şeylerle birlikte gelişen, yeniye ve olumsala açık, canlı ve yaratıcı bir rasyonalitedir. Tam bu noktada epigenez, eleştirel rasyonalitenin bir paradigması olarak, transendentalin otonomisini yok etmeden ve onu biyolojik temele indirgemeden esnetmenin bir aracı haline gelebileceğini gösterir. Bu noktada Kant, kendi sisteminin sınırlarını zorlama pahasına olumsallığa sisteminde bir yer arayarak yaşam olgusunu sorgular ve yaşamın hareketinin hiçbir şekilde düşüncenin kavramsal mekanizmasına, en başta a priori nedensellik kavramına uymadığını kabul eder. Bunun sonucunda da transendental kavramının, en azından reflektif yargı gücü bağlamında esnetilmesinin imkânını açar.

Sonuç

Malabou'nun analizinin vurucu ifadelerinden biri şudur: "Akıl, yalnızca kendisini canlı varlığın aynasında görmez, o aynada aynı zamanda kendi yaşamını görür: kendini canlı olarak görür."[39]

Bu şu demektir: Akıl, yaşama baktığında aynı zamanda kendi hareketini ve otonomisini keşfeder. Kendisinin deyim yerindeyse gökten zembille inmediğini, varlıktan kopuk, saf aşkın bir yapıya sahip olmadığını fark eder. Burada yaşamın otonomisi ve aklın otonomisi arasında bir ikilik yoktur. Gerçi ikisi aynı şey değildir ve birbirlerine indirgenemez.

[38] Bkz. *YGE* § 81.

[39] Malabou, *Before Tommorow*, 178-179.

Peki burada neden bir ikilik yoktur diye sorulursa şöyle yanıt verilebilir: Organik yaşam nasıl inorganik yaşamda kendi özgü koşulları ve amaçlılığı içinde beliriverdiyse, aklın yaşamı da organik yaşamın içinde kendi transendental koşulları içinde belirivermiştir. Biraz şiirsel bir örnek vermeme izin verilirse: Akıl yaşamı incelediğinde, yağmurdan sonra toprağı kokladığımızdaki hisse benzer bir hisse kapılır. Biz toprağı kokladığımızda, beynimizdeki rahatlık ve mutluluk hormonu salgılayan nöronlar hızla ateşlenmeye başlar çünkü toprağa ait olduğumuzu, oradan şekillendiğimizi, oranın evimiz olduğunu biliriz. Aynı şekilde akıl da kendisini yaşamı gözlemlerken evinde hisseder. Kendinin oradan nasıl oluştuğunu sezer.

Transendentalin bu yeni kavranışına göre, transendentalin ne deneyimsel ne de metafiziksel bir temeli vardır; o ne doğuştandır ne de deneyim yoluyla oluşmuştur. Transendental, yaşamın içinde, organik yaşama bağlı ama aynı zamanda ondan ayrı bir epigenez etkinliğidir. Bu Kant'ın eleştirel yoluna uygundur, çünkü eleştirellik böyle bir köksüzlüğü, bir yere tam olarak ait olmamayı da gerektirir. Kant'ın en zayıf olduğu yer olarak görülen temellendirme sorunu, onun aslında en güçlü yerlerinden biri olarak da görülebilir.

Bu noktada şu sorular meşruiyetini koruyor: Saf aklın böyle bir dinamik gelişimi nasıl saf olarak kalacak ve ne ölçüde deneyimden bağımsız olduğu iddia edilebilir? Nasıl oluyor da akıl, deneyime bakarak ama tamamen deneyimden bağımsız biçimde, yine de deneyimi anlamlandırabilecek bir kavramı, teleolojiyi ortaya atabiliyor? Böyle bir teleolojik anlayış nasıl oluyor da yaşamın olumsallığını ve olgusallığını kapsayabiliyor? Saf akıl nasıl oluyor da, yukarıda ifade ettiğim gibi, teorik akıldan farklı olarak bambaşka bir amaçlılık (içsel-döngüsel-reflektif bir amaçlılık) ve zorunluluk (olumsallığın yasası) üretebiliyor?

Tüm bu sorular, yukarıda dile getirdiğim bazı a priori kavramların, yaşamın ve canlılığın bağlamında *oluşuma* ya da *epigeneze* uğrayabileceğine dair bir tartışmada bize kılavuzluk edebilir. Diğer taraftan, aklın yaşama yönelik dinamik bakışı da, yaşamı statik-durağan (salt teorik) bir yerden değil, kendi akışı içinde ele almamızı sağlayabilir. Sözün özü, yaşam ve akıl arasındaki ilişkiyi, salt anlama yetisinin mantıksal ve teorik (belirleyici) çerçevesinin dışında düşünmek, Kant'ın transendental felsefesini de, kendi sınırları dışına çıkmadan, daha esnek (Malabou'nun ifadesiyle plastik) biçimde ele almamıza yol açabilir. Böylece şu ifadeyi de "transendental" kavramına ters düşmeyecek biçimde yeniden düşünebiliriz: "Yaşam, yalnızca yine yaşam tarafından tanınabilir."[40]

Hakem Değerlendirmesi Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri / Author Details
Mehmet Barış Albayrak
[1] İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye
0009-0007-1983-9278 mebarisal@gmail.com

[40] A. Weber, & F. J. Varela, "Life after Kant: Natural Purposes and the Autopoietic Foundations of Biological Individuality," *Phenomenology and Cognitive Sciences 1* (2002), 110. H. Jonas, *Organismus und Freiheit. Ansätze zu einer philosophischen Biologie* (Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1973), 91.

Kaynakça | References

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix. *What is Philosophy?.* New York: Columbia University Press, 1996.

Dunn, Nicholas. "Subsuming 'determining' under 'reflecting': Kant's power of judgement, reconsidered", *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, çevrimiçi makale, DOI: 10.1080/0020174X.2021.1986291, 2001.

Goy, Ina. "Kant's views on preformation and epigenesis", Kant e-prints, DOI: 10.20396/kant.v17i3.8673695, 2023.

Immanuel Kant. *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*. (Çev. N. Hinske: Von der Form der Sinnen- und Verstandeswelt und ihren Gründen), Schriften zur Metaphysik und Logik, Cilt III, Werke in sechs Bänden (Ed. von W. Weischedel), Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1998.

Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1998.

Kant, Immanuel. *Kritik der Urteilskraft*, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2006.

Malabou, Catherine. *Before Tomorrow: Epigenesis and Rationality*, Cambridge: Polity, 2016.

Meillassoux, Quentin. *After Finitude*, New York: Continuum, 2010.

Nassar, Dalia."The metaphor of Epigenesis", *Studies in History and Philosophy of Science 58,* (2016): 98-107.

Thompson, Evan. "Life and mind: From Autopoiesis to Neurophenomenology", *Phenomenology and the Cognitive Sciences 3* (2004): 381-398.

Varela, Francisco. *Gentle Bridges* (ed. Jeremy W. Hayward, Francisco Varela), Boston: Shambhala, 2001.

Weber, A. & Varela, F.J. "Life after Kant: Natural Purposes and the Autopoietic Foundations of Biological Individuality", *Phenomenology and Cognitive Sciences 1* (2002): 97- 125.

Zöller, G. "On the Generation of Metaphysical Knowledge", *Kant: Analysen- Probleme-Kritik*, ed. H. Oberer ve G. Seel, Würzburg: Königshausen & Neumann, (1988), 71-90.